

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בהעלתך, תש"ע
מספר 863

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

קומה ה' – נסיעת הארון במדבר

לא רבים משתמשים בתרגומי המקרא להבנתו, אף שאלה הם הפירושים הקדומים ביותר. פרשנות התרגומים לכתובים (בעיקר אלה המודפסים במקראות גדולות) שונה פעמים רבות מהפרשנות המקובלת, ולעתים היא קרובה יותר לפשוטו של מקרא.

נתבונן בפרשנות התרגומים ובפרשנות רש"י ואבן עזרא, בעניין אחד בן שני פסוקים המופרדים מסביבתם על ידי שתי נ"נין הפוכות (י:לה-לו):

וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיִּפְצוּ אֹיְבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ. וּבְנַחְהָ יֹאמֶר שׁוּבָה ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי שְׂרָאֵל.

משה מתפלל כאן שתי תפילות: אחת בנסוע הארון ואחת בנוח הארון. התפילה הראשונה – בנסוע הארון, מובנת. משה מתפלל נגד שונאייהם של ישראל, כלומר, משה מתפלל שבזמן המסע, כשהעם עייף ולא מוגן, יפוצו האויבים ולא יתקיפוהו.

בתפילה זו משה משתמש בביטויים "אויביך" ו"משנאיך", כיוון שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, כפי שנאמר בתהלים: "כִּי הִנֵּה אֹיְבֵיךָ יִהְיֶינָה וּמִשְׁנֵאֵיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ. עַל עֲמָךְ יַעֲרִימוּ סוּד וַיִּתְּעֲצוּ עַל צְפוּנֵיךָ" (פג:ג-ד). אלו ש"על עמך יערימו סוד" הם "משנאיך". הפנייה "קומה ה'" מוסברת אצל ראב"ע:

כדרך בני אדם לעמוד להלחם. וטעם "ויפוצו" – כאשר יראו שקמת לעשות מלחמה, מיד יפוצו אויבך. וכן בתהלים (סח:ב): "קוּם אֶל־לְהִימָּן יַפּוּצוּ אֹיְבֵי וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵי מִפְּנֵי וְ".

אונקלוס מתרגם: "אתגלי ה'". וכן יונתן: "אתגלי כדון מימרא דה'" (= התגלה עתה מאמרו של ה'). תרגום ירושלמי המקוטע מתרגם: "קום כען מימרא דה'" (= קומה דבר ה'). מאחר שדרכם של התרגומים להרחיק את ההגשמה מהקב"ה ולא לייחס לו תכונות אנושיות, אין לומר שהקב"ה קם או יושב וכד'. לכן התרגומים מתרגמים את "קומה ה'" – 'התגלה ה'', 'התגלה מאמרו של ה'' או אפילו 'קום מאמרו של ה''.

מתי אמר משה תפילה זו?

התרגומים הירושלמיים מפרשים שמשה התפלל תפילה זו לפני מסע הארון. תרגום פסיאודו יונתן: וַיְהִי כִּדְבַר הַקֹּדֶם ה' וַיִּבְרַח מִיְדוֹ הָאָרֶץ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵי מִפְּנֵי וְ. מִן קִדְמָה ה' וְכֵן אָמַר אֶתְגַּלִּי כְּדוֹן מִימְרָא דֵה' בְּתַקוּף רֹוּגְזָה וַיִּתְּבַדְרוּן בְּעֲלֵי דְכַבִּיּהוּן דְּעַמְךָ וְלֹא יִהְיוּ לְסַנְאֵיהוּן רִיגֵל לְמִיָּקוּם קְדָמָךְ.

תרגום: ויהי כאשר היה מבקש [רצה] לנסוע הארון, היה הענין מתקפל ועומד ולא היה נוסע עד שמשה היה עומד בתפילה מתפלל ומבקש רחמים מן לפני ה'. וכך אמר: התגלה עתה מאמרו של ה' בחוזק רוגזך ויפוצו [ויתפזרו] בעלי שונאייהם [אויביהם] של עמך ולא יהיו לשונאייהם רגל לעמוד לפניך.

תרגום ירושלמי המקוטע:

והות כד הוה ארונא נטל הוה משה קאים ידוי בצלו ואמר קום כען מימרא דה' בתקוף חילך ויתבדרון בעלי דבביהון דעמך ויערכון שנאך מן קדמך.

תרגום: ויהי כאשר נסע הארון היה משה מרים ידיו בתפילה ואמר: קומה דבר ה' בעוז כוחך ויפוצו אויבי עמך, וינסו שונאיך מפניך.

אבל רש"י הסתמך על מדרש תנחומא ופירש: "קומה ה'" – לפי שהיה מקדים לפנייהם מהלך שלשת ימים, היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תרחק יותר". וכך נאמר במדרש תנחומא (ורשא) פרשת ויקהל (סימן ז):

כיון שהיה מקדים שלשה ימים לתור להם מנוחה יומם ולילה, שנאמר: "וְאָרוֹן בְּרִית-ה' נִסַּע לִפְנֵיהֶם דְּרָף שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה", היה משה אומר באותה שעה קומה ה' וגו' כלומר עמוד והמתן לנו ולא תניח אותנו, שנאמר: "וַיְהִי בְּנִסְעַ הָאָרוֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ה' וַיַּפְּצוּ אֵיבֵיךָ" וגו'.
 אך רש"י בעצמו בפירושו במקום אחר (במד' ט: יח) אומר:

"על-פי ה' יסעו" – שנינו במלאכת המשכן, כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה, תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה', ונסע דגל מחנה יהודה, זו בספרי.

רש"י מסתמך כאן על מקור מדרשי אחר – ספרי במדבר, פרשת בהעלותך (פיסקא פד). נאמר שם: "מגיד הכתוב כשהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מקופל ועומד ולא היה מהלך עד שמשה אמר לו קומה ה'". לכאורה רש"י סותר את עצמו: בפרק ט' הוא מסתמך על הספרי ומסביר שהענן חיכה לתפילתו של משה ורק אחר כך הוחל במסע, ואילו בפרק י' הוא מסתמך על תנחומא ומסביר שהענן הקדים בשלושה ימים, והמתין להם על פי תפילתו של משה.

אפשר לתרץ ולומר שרש"י אמנם מחבר את שני המדרשים, ואין סתירה בדבריו: בפרק ט' כתוב במפורש "על-פי ה' יסעו" – לא משה קובע מתי בני ישראל ייסעו אלא הקב"ה, וסימן לכך היה תחילת תזוזת הענן. לכן רש"י מביא את הספרי שהענן מתחיל לסמן שיש להתארגן לתזוזה – "היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה". הענן חיכה לגמר התארגנות העם לנסיעה. אך על העם היה לא רק לארוז את חפציו אלא גם לארגן את המשכן לנסיעה. לכן הענן "לא היה מהלך עד שמשה אומר 'קומה ה'".

אחרי שמשה אמר "קומה ה'", החל הענן לנוע במהירות. העם לא יכול ללכת במהירות הענן, לכן תפילתו של משה הייתה (לפני תחילת המסע) שהענן לא ירחיק יתר על המידה מהעם (לכל היותר מהלך שלושה ימים), כמובא בתנחומא.

התפילה השנייה – "שוֹבָה ה' רַבְבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל", נאמרה מפי משה בנוח הארון. תפילה זו אינה מובנת: מה כוונת הפנייה "שוֹבָה ה'" ? מהיכן ישוב ? והמשכה – "רבבות אלפי ישראל" – מה הקשר בין החלק הראשון של הפסוק לחלקו האחרון, ומה פירוש "רבבות אלפי ישראל" ?

אונקלוס מתרגם: "תוב ה' שרי ביקרך בגו רבוות אלפיא דישראל" (=שוב חזור) ה' שכון בכבודך בתוך רבבות אלפי ישראל).

תרגום פסאודו יונתן:

וְכַד הָיָה בְּעֵי לְמִשְׁרֵי אַרְוֵנָא הָיָה עֲנַנָּא מְקַפֵּל וְקָאִים וְלֹא הָיָה פְּרִיס עַד דְּהָיָה מֹשֶׁה קָאִים בְּצִלוֹ וּמְצִלֵי וּבְעֵי רַחֲמִין מִן קֳדָם ה' וְכֵן אָמַר תוֹב כְּדוֹן מִימְרָא דְה' בְּרַחֲמֵךְ טְבִיָּא וְדָבַר יַת עֲמֻךְ יִשְׂרָאֵל וְאַשְׁרֵי אִיקַר שְׂכִינְתְךָ בִּינְיָהוֹן וְרַחֲמֵי יַת רַבְוֹתָא דְבֵית יַעֲקֹב מְנִין אֲלֵפֵיא דִישְׂרָאֵל.

תרגום: וכאשר היה מבקש לחנות הארון היה מתקפל ועומד. ולא היה פורש עד שהיה משה עומד בתפילה ומתפלל ומבקש רחמים מן לפני ה'. וכך אמר: שוב נא מאמרו של ה' ברחמיך הטובים ונהג את עמך ישראל והשכן כבוד שכינתך ביניהם ואהוב את רבבות בית יעקב מנין אלפים של ישראל.

תרגום ירושלמי המקוטע:

וכד ארונא הוה שרי הוה משה זקיף ידוי בצלו ואמר חזור כען מימרא דה' מן תקוף רוגזך ותוב עלן ברחמך טביא ובריך רבוותא ואסגי אלפיא דבני ישראל.

תרגום: וכאשר נח הארון נשא משה את ידיו בתפילה ואמר: חזור ה' מחרון אפך ושוב עלינו ברחמיך הטובים וברך הרבבות והרבה האלפים של בני ישראל.

התרגומים מפרשים "שובה" מלשון חזרה, וכל תרגום מוסיף הסבר מהיכן לשוב או לאן לשוב.

ורש"י מסביר: "שוֹבָה ה'" – מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן (יש' ל: טו) 'בְּשׁוֹבָה וְנַחַת תִּיָּשְׁעוּן', כלומר משה מבקש שהשכינה תשרה (תנוח) על רבבות ישראל. גם אבן עזרא מפרש את המילה "שובה" מלשון מנוחה אך מסביר: "שובה ה' רבבות אלפי ישראל, שיניחם ולא ירגזו מאויב", כלומר הקב"ה יגרום שבני ישראל ינוחו מאויב. יש לשים לב שהן אונקלוס הן תרגום יונתן מסבירים "שובה" מלשון חזרה וגם מלשון מנוחה.

ד"ר אפרים יצחקי

המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע